

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Ірина Софінська

кандидатка юридичних наук,
 докторантка кафедри теорії та філософії права
 Навчально-наукового інституту права та психології
 Національного університету “Львівська політехніка”
 (м. Львів, Україна)
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3853-7626>
 Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/T-1252-2017>
sofinska@gmail.com

УДК 342.71

СВІТОГЛЯДНЕ ЯДРО ГРОМАДЯНСТВА: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО ЕМАНСИПАТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ

АНОТАЦІЯ. Сучасна концепція громадянства поступово зазнає трансформації під впливом суттєвих геополітичних змін, перманентних цивілізаційних і глобалізаційних викликів. Громадянство перестає бути винятковою правовою ознакою приналежності особи до держави, оскільки осмислена та зрозуміла схематизація змінюється: особа як громадянин набуває значної ваги (ціннісного значення для державно-суспільно-політичного життя), її права стають предметом гарантування з боку держави, незважаючи на місце її народження та проживання.

У основу мотивації дослідження світоглядного ядра громадянства покладена мета комплексного розкриття концепції громадянства, враховуючи аргументування його людиновимірного та універсального характеру. Сформульовано правовий наратив у сучасній антропосфері громадянства як механізму забезпечення демократизму держави, прояву правової ідентичності людей, як засадничого сегменту кожної держави з виявом її традиційних/емансипативних цінностей.

Мета статті полягає у спробі окреслити світоглядне ядро громадянства у контексті тріади взаємовідносин “особа – держава – суспільство”, враховуючи спільні та відмінні ознаки як традиційних, так і емансипативних цінностей у становленні інституту громадянства.

У статті виокремлено напрацювання тих науковців (Р. Баубюка, Р. Белламі, Р. Брубейкера, П. Вейла, Ю. Габермаса, Д. Гітера, С. Головатого, Р.-Ж. де Гроота, К. Йопке, Дж. Керенса, В. Кімліки, Б. Кістяківського, М. Козюбри, Т. Маршалла, О. Поединок, П. Спіро, В. Старосольського, А. Шахар, П. Шука та інших), які раніше досліджували ціннісну парадигму громадянства та правової ідентичності особи у контексті глобалізації, міграції та гарантування прав людини.

Релевантні аналітичні та статистичні експертні доповіді і прогнози дають чітку установку на подальшу модернізацію інтелектуальної сегментації моделей та елементів громадянства. Переосмислення світоглядного ядра громадянства характеризується формуванням постійної у часопросторі тріади взаємовідносин “особа –

держава – суспільство”, зважаючи на перманентні цивілізаційні та глобалізаційні виклики (переважно антропогенного характеру).

Ціннісним орієнтиром розвитку держави і суспільства має стати осмислення громадянства як постійного у часопросторі правового та ефективного зв'язку між державою й особою, без зазначення етнічного походження особи, що передбачає певний (законодавчо визначений та закріплений) набір взаємних прав, обов'язків і привілеїв. Незалежно від часу та способу набуття громадянства його ціннісні характеристики залежать винятково від усвідомлення, укорінення та інтеграції особи.

Ключові слова: громадянство; традиційні цінності; емансипативні цінності; людиноцентризм.

З початку ХХІ ст. зримо спостерігається стала тенденція до повсюдного зростання викликів антропогенного характеру як в Україні, так і у світі загалом. Актуалізована потреба рецепції балансу “протиवाг та стримувань” між сталістю і відносністю, швидкістю та стабільністю, короткочасними і довгостроковими перспективами (завданнями), традиційними та емансипативними цінностями, позитивними й негативними тенденціями розвитку людства (правовладдям і мораллю, особою та державою, модою і традиціями (цінностями), консюмеризмом та вірністю, повним і порожнім світом), які вважаються засадничими елементами “філософії балансу”. Цінності розуміються як складова світогляду людей, є підґрунтям їхніх цілей та орієнтиром планів на майбутнє.

Гострота питань у сфері громадянства, враховуючи універсальний, комплексний і фундаментальний його характер, обґрунтовується посиленням впливів мультикультуралізму, постнаціонального і транснаціонального громадянства, активізацією перманентних міграційних процесів (на підставі ціннісної компоненти громадянства) в умовах глобалізації та інтеграції України в європейське співтовариство. На жаль, більшість сучасних українських учених уникають питань, які безпосередньо пов'язані з філософсько-правовим осмисленням конституційно-правового інституту громадянства, його ціннісного наповнення і реалізації права кожної людини на громадянство. Переважно ціннісні маркери громадянства розглянуті іноземними науковцями (Р. Беллами¹, П. Вейл², Ю. Габермас³, Д. Гітер⁴, К. Йоппке⁵, В. Кимліка⁶, Т. Маршалл⁷,

¹ R Bellamy, *Citizenship: A Very Short Introduction* (Oxford University Press 2008) 152.

² P Weil, 'From conditional to secured and sovereign: The new strategic link between the citizen and the nation-state in a globalized world' [2011] 9 (3-4) *International Journal of Constitutional Law* 615-35.

³ J Habermas, 'Citizenship and National Identity' in *Condition of Citizenship* (Steenbergen, Bart Van ed, SAGE Publications 1994) 20-35.

⁴ D Heater, *What is Citizenship* (Polity Press 1999) 197.

⁵ Ch Joppke, 'Liberal Citizenship Is Duty-Free' in RSCAS "Should EU citizenship be duty-free?" (European University Institute 2017) 2-8.

⁶ J Carens, 'Aliens and Citizens: The Case for Open Borders' in Kymlicka W (ed), *The Rights of Minority Cultures* (Oxford University Press 1995) 387.

⁷ T Marshall, *Citizenship and Social Class and other essays* (Cambridge University Press 1950) 9-11.

Ірина Софінська

П. Спіро⁸, П. Шук⁹ та інші). На нашу думку, найкращим, найповнішим і найглибшим комплексним дослідженням у сфері громадянства та правової ідентичності особи сьогодні є “Оксфордський довідник із громадянства” 2017 р.¹⁰.

Незважаючи на численні дослідження у сфері громадянства та політико-правової ідентичності особи, нема єдиного визначення громадянства, існує багато різних тлумачень та версій, попри запропоновану в Європейській конвенції про громадянство 1997 р. дефініцію громадянства, як ‘правового зв’язку між особою та державою без зазначення етнічного походження особи’¹¹.

Мета дослідження полягає у спробі окреслити світоглядне ядро громадянства у контексті тріади взаємовідносин “особа – держава – суспільство”, враховуючи спільні та відмінні ознаки як традиційних, так і емансипативних цінностей у становленні інституту громадянства.

У світі досі не вироблено єдиного погляду на тлумачення поняття “громадянство” та не детерміноване смислове наповнення, яке відповідало б реаліям сьогодення. Ми цілком поділяємо твердження Р. Кассена про те, що право людини на громадянство – це складне питання, яке “лежить” в юридичній площині і потребує окремого законодавчого регулювання¹². Якщо деякі державні діячі стверджують, що громадянство є ‘основним правом людини, яке є нічим іншим, як правом мати права’¹³, то інші переконані, що громадянство ‘більше не є правом, а є винятково привілеєм’¹⁴, оскільки набуття громадянства певної держави надає особі додаткові можливості покращити добробут. Прикметно, що обидва міркування достатньо влучно характеризують трансформацію осмислення сутності та ролі громадянства в житті кожної особи, оскільки саме своїх громадян (а не іноземців чи апатридів) держави наділяють найбільшим обсягом прав, зокрема й можливістю брати участь в управлінні державою безпосередньо

⁸ P Spiro, *At Home In Two Countries: The Past and Future of Dual Citizenship* (New York University Press 2016) 1-12.

⁹ P Schuck, ‘Three Models of Citizenship’ in Greve M and Zoller M (eds), *Citizenship in America and Europe: Beyond the Nation-State?* (AEI Press 2009) 151-84.

¹⁰ A Shachar and R Bauböck and I Bloemraad and M Vink (eds), *The Oxford Handbook of Citizenship* (Oxford University Press 2017).

¹¹ European convention on nationality, 1997 European Treaty Series No. 166 <<https://rm.coe.int/168007f2c8>> (accessed: 21.04.2019).

¹² *The Universal Declaration of Human Rights. The travaux préparatoires (Volume I. October 1946 to November 1947)* (Cambridge University Press 2014) 823.

¹³ P Spiro, ‘The (Dwindling) Rights and Obligations of Citizenship’ [2013] 21(899) William & Mary Bill Rights Journal 899-923.

¹⁴ M Gibney, ‘Theresa May must not further erode Britons’ rights to citizenship’ (*The Guardian*, 14 November 2013) <<https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/nov/14/theresa-may-erode-britons-citizenship-right>> (accessed: 21.04.2019).

або за допомогою системи представницької і партисипативної демократії¹⁵.

На нашу думку, громадянство має характерні правові та політичні кваліфікаційні детермінанти, які є підґрунтям для світоглядного та ціннісного позиціонування серед інших правових інститутів. Світоглядне ядро громадянства проявляється у формуванні постійної у часопросторі (одночасно у часі та просторі) тріади взаємовідносин “особа – держава – суспільство”, враховуючи цивілізаційні та глобалізаційні виклики. Якщо точніше, то первинною тематичною віссю має бути дихотомія “особа – держава”, де громадянство – це ‘постійний у часопросторі правовий та ефективний зв’язок між державою й особою, без зазначення етнічного походження особи, що передбачає певний набір взаємних прав, обов’язків та привілеїв¹⁶, а осі “особа – особа”, “особа – суспільство” у державно-правному та світовому вимірі є похідними (атрибутивними). Основним викликом сьогодення, який трансформує усталене бачення (розуміння) постійної у часопросторі тріади взаємовідносин “особа – держава – суспільство”, є свобода руху (пересування) осіб, враховуючи видозміну класичної концепції громадянства протягом останніх 25 років.

Суспільство – це певна “мережа” відносин, які, взаємно діючи між собою, є необхідними для формування конкретного соціального процесу, це не лише переплетення причинно-наслідкових взаємозв’язків, а ще й втілення безпосередніх людських уявлень про добро, справедливість тощо¹⁷.

Традиційні цінності (*traditional values*) підкреслюють важливість громадянства як правового та ефективного зв’язку між державою й особою, відображають приналежність до держави, повагу до національного законодавства у сфері громадянства (принципів, правил і процедур, механізмів набуття/припинення, інструментів забезпечення національної безпеки) і вірність державі громадянства, демонструють національну ідентичність та самобутність.

Зародження традиційних патернів (моделей, шаблонів) осмислення сутності громадянства констатуємо у містах-державах античної Греції (насамперед в Афінах та Спарті)¹⁸. Вирішальне значення мав особистий, родово-кровний момент *ius sanguinis*, оскільки громада “горожан”

¹⁵ О Поєдинок, ‘Неконвенційне право? Право на громадянство в практиці Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини’ в Репецький В та Гутник В (ред), *Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського* (Фенікс 2017) 281-90.

¹⁶ І Софінська, *Філософсько-правова візія доктрини громадянства* (Каменяр 2018) 346.

¹⁷ В Kistiakovskii, *Gesellschaft und Einzelwesen: eine Methodologische Untersuchung* (Verlag von Otto Liebmann 1899) 55.

¹⁸ D Heater, *A Brief History of Citizenship* (New York University Press 2004) 155.

Ірина Софінська

(у розумінні громадян) була тотожна державі¹⁹. Помітно, що про належність особи до громади “горожан” міста-держави (*politēs*) свідчив передусім факт народження, походження від батьків, повноправних громадян міста-держави²⁰. Громада “горожан” була замкненою соціальною групою, оскільки приналежність особи до неї будувалася винятково на принципі кровного походження, а тому поширення “горожанства” у розумінні громадянства за межі громади було фактично неможливим²¹.

Точкою відліку ефективного застосування емансипативних цінностей громадянства (так званих цінностей самовираження, *self-expression values*) стала провідна ідея Французької революції 1789–1799 рр. “*liberté, égalité, fraternité*”²². Абат Сієс у політичному памфлеті “Що таке третій стан?” (“*Qu’est-ce que le tiers-état?*”) 1789 р. виокремив буржуазію (третій стан) як ядро держави. У § 2 памфлету він наголошував, що всі політичні та громадянські права людини повинні бути залежними винятково від права на громадянство, що належить до природних прав, вони є однаковими для кожної людини щодо власності чи влади. В його уявленні закон є в центрі кулі, по краях якої є громадяни, однакові в усьому²³. Основною ознакою громадянства, на думку абата Сієса, є спільність інтересів кожного з усією нацією (в його розумінні – державою). Б. Б. де В’юзак згодом стверджував, що ‘громадяни – це ті вільні люди, які говорять єдиною мовою’²⁴. Він наголошував, що, оскільки громадяни народжені для Французької Республіки, то вони повинні любити її понад усе. Такі міркування він обґрунтував тим сподіванням, що у підсумку любов до батьківщини стане “пристрастю” усіх громадян, і саме тоді будуть об’єднані всі мешканці Республіки принципом вірності їй²⁵.

Укорінення сучасного розуміння концепції громадянства та його ціннісного сприйняття відбулося саме під час Французької революції 1789–1799 рр., а своєрідним “свідоцтвом про народження” громадянства вважається Декларація прав людини та громадянина 1789 р., ‘великий шмат ідей та формул із якої, як відомо, вмонтовано в Конституцію України 1996 року’²⁶. У Преамбулі Декларації прав людини та громадянина – неминущого у віках практичного результату Французької рево-

¹⁹ В Старосольський, *Держава і політичне право, ч 1* (Видавниче Товариство при Українській Господарській Академії в Ч.С.Р. 1925) 599.

²⁰ Там само.

²¹ І Огієнко, *Словник слів, у літературній мові не вживаних* (Бібліотека термінологічних словників і монографій 1973) 154.

²² P. Weil, *Mission d’étude des législations de la nationalité et de l’immigration: rapports au Premier ministre* <<https://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/994001043.pdf>> (accessed: 21.04.2019).

²³ Абат Сієс, *От Бурбонов к Бонапарту* (Певзнер М пер, Алетейя 2003) 224.

²⁴ Heater (n 18) 90.

²⁵ Gershoy L Barère, ‘Champion of Nationalism in the French Revolution’ [1927] 42(3) *Political Science Quarterly* 419-30.

²⁶ С Головатий, ‘Енциклопедійна диверсія “академіків” права!’ (*День*, 10 червня 2015 р.) <<http://m.day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/encyklopediy-na-dyversiya-akademikiv-prava>> (дата звернення: 22.02.2019).

люції 1789–1799 рр., зафіксовано, що кожен громадянин є носієм не лише природних, священних та невідчужуваних прав людини, а й державних гарантій їх здійснення²⁷. Через те громадянство набуло значення специфічного політико-правового фільтру реалізації невід’ємних та невідчужуваних прав людини, визначаючи її приналежність до держави, наділяючи її правом мати права та брати участь у здійсненні партисипативної демократії²⁸.

Цінність громадянства у XXI ст. є спонукую до повсюдної міграції, мотивацією для визначення цілей та сенсу життя кожної людини. Актуальні емансипативні цінності громадянства характеризуються підвищеною толерантністю до мігрантів (*mixed migration flows*), високим рівнем партисипативної демократії, гарантуванням прав людини та пріоритетом захисту прав біженців і шукачів притулку, посиленням участі громадянського суспільства у життєдіяльності держави (у прийнятті важливих державноправних рішень), пропагуванням людиноцентризму. Основні компоненти переважання емансипативних цінностей громадянства проглядаються у реальному забезпеченні свободи руху (пересування) осіб та вільного вибору місця проживання, пропагуванні рівності можливостей для усіх громадян незалежно від способу набуття громадянства, реалізації права голосу (активного і пасивного).

Вчені, окреслюючи дискурс сучасної концепції громадянства у світі, розмірковують про чотири компоненти громадянства: формальний правовий статус особи, який передбачає ефективний зв’язок між державою та особою; своєрідний “пакунок” прав, обов’язків та привілеїв, які належать кожному громадянину конкретної держави; очевидний “набір” відповідальності, чеснот і навичок, які підкреслюють демократичність конкретної держави; колективну ідентичність групи людей, які проживають у кордонах однієї держави, мають однакові цінності та стиль життя, незалежно від їхньої етнічної, расової, релігійної належності (так званий “клуб”, належність до якого передбачає як виконання формальних вимог, так і отримання своєрідного “бонусу” у вигляді соціального забезпечення, безвізових мандрів іншими країнами чи полегшеного ведення бізнесу)²⁹.

За офіційними підрахунками, проведеними за ініціативою Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) у 2017 р., 258 млн осіб (мігрантів) не проживають у державі свого походження (до порівняння: у 2010 р. кількість таких мігрантів становила 220 млн осіб, у 2000 р. – близько

²⁷ Déclaration des Droits de l’Homme et du Citoyen de 1789 <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/la-constitution-du-4-octobre-1958/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789.5076.html>> (accessed: 22.02.2019).

²⁸ R Brubaker, *Citizenship and Nationhood in France and Germany* (Cambridge University Press 1992).

²⁹ R Bauböck, *Stakeholder Citizenship: An Idea Whose Time Has Come?* (Migration Policy Institute 2008) 3.

Ірина Софінська

173 млн осіб, у 1990 р. – 153 млн осіб, у 1970 р. – 85 млн осіб)³⁰. Із цієї кількості мігрантів 106 млн осіб народилися в Азії (зокрема, в Індії – 16,6 %, Китаї – 10 %).

Прикметно, що загалом частка мігрантів серед усього населення в світі у 1970 р. становила 2,3 %, у 1990 р. – 2,9 %, у 2018 р. – 3,4 %. Також помітно збільшилася частка тих мігрантів, які переїхали і проживають у державах із високим рівнем внутрішнього валового продукту (далі – ВВП) (Ірландія, Норвегія, Швейцарія, США, Нідерланди, Швеція, Німеччина, Австралія, Данія, Австрія, Канада, Бельгія).

Таблиця 1

Перелік “благополучних” держав світу за рівнем ВВП, які за результатами 2017 р. найкраще гарантували своїм громадянам добробут і людиноцентризм у здійсненні державної політики

Індекс візових обмежень ³¹	Світовий індекс щастя ³²	Індекс демократії ³³	Індекс свободи у світі ³⁴	Індекс свободи людини ³⁵	Індекс доброї країни ³⁶
Німеччина	Норвегія	Норвегія	Фінляндія	Швейцарія	Нідерланди
Швеція	Данія	Ісландія	Швеція	Гонг Конг	Швейцарія
Данія	Ісландія	Швеція	Норвегія	Нова Зеландія	Данія
Фінляндія	Швейцарія	Нова Зеландія	Канада	Ірландія	Фінляндія
Італія	Фінляндія	Данія	Нідерланди	Австралія	Німеччина
Іспанія	Нідерланди	Ірландія	Австралія	Фінляндія	Швеція
США	Канада	Канада	Люксембург	Норвегія	Ірландія
Австрія	Нова Зеландія	Австралія	Нова Зеландія	Данія	Об'єднане Королівство
Бельгія	Австралія	Фінляндія	Данія	Нідерланди	Австрія
Франція	Швеція	Швейцарія	Ісландія	Об'єднане Королівство	Норвегія
Люксембург	Ізраїль	Нідерланди	Португалія	Канада	Франція
Нідерланди	Коста Ріка	Люксембург	Ірландія	Австрія	Угорщина
Норвегія	Австрія	Німеччина	Швейцарія	Швеція	Бельгія
Об'єднане Королівство	США	Об'єднане Королівство	Японія	Естонія	Канада

³⁰ ‘International Migration Report 2017’ <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf> (accessed: 22.02.2019).

³¹ ‘The Henley & Partners Visa Restrictions Index 2017: Global Travel Freedom at a Glance’ <https://henleyglobal.com/files/download/hvri/HP_Visa_Restrictions_Index_170301.pdf> (accessed: 22.02.2019).

³² ‘World Happiness Report 2017’ <<http://worldhappiness.report/ed/2017>> (accessed: 22.02.2019).

³³ ‘Democracy Index 2017: Free speech under attack: A report by The Economist Intelligence Unit’ <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index_2017.pdf> (accessed: 22.02.2019).

³⁴ ‘Freedom in the World 2017. Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy’ <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>> (accessed: 22.02.2019).

³⁵ ‘The Human Freedom Index 2017: a global measurement of personal, civil, and economic freedoms’ <<https://www.fraserinstitute.org/studies/human-freedom-index-2017>> (accessed: 22.02.2019).

³⁶ ‘The Good Country Index 2017, a new way of looking at the world’ <<https://www.goodcountryindex.org/results>> (accessed: 22.02.2019).

Методологія кожного з цих досліджень є різною, але мета в усіх, на нашу думку, одна – з'ясувати, у яких державах світу тріада взаємовідносин “особа – держава – суспільство” є найефективнішою та провести причинно-наслідковий аналіз за конкретними критеріями (маркерами): демократія, правовладдя, свобода руху (пересування), гарантування та захист прав людини, забезпечення миру, правопорядку та безпеки, громадянське суспільство тощо.

Достеменно відомо, що на кінець 2017 р. у світі налічувалося понад 71 млн мігрантів (з них 20–22 млн біженців; понад 3 млн шукачів притулку; майже 2 млн 800 тис. осіб без визначеного громадянства; понад 39 млн 100 тис. внутрішніх переселенців тощо). Основними державами призначення мігрантів стали Німеччина, США, Франція, Італія, Швеція, Об'єднане Королівство, Канада, Нідерланди, Швейцарія, Австралія³⁷. Тобто ті держави, які досягнули високого рівня добробуту та сталого (усталеного) суспільного розвитку.

Засадничими критеріями розмежування цінностей громадянства (традиційних та емансипативних) вважаємо такі: пріоритет принципу набуття громадянства від народження (право крові (*ius sanguinis*), право ґрунту (*ius soli*), комбінований варіант чи ускладнений); громадянство дитини, народженої екстратериторіально (та кількість поколінь алохтонів, які можуть набувати громадянство за походженням від народження); прийняття і регулювання подвійного (множинного) громадянства; модернізація особливостей натуралізації (звичайної, виняткової чи привілейованої); встановлення особових квот під час виняткової натуралізації; регламентування дарованого (октройованого) громадянства та громадянства у зв'язку з інвестицією; переосмислення підстав припинення громадянства (виходу, втрати, позбавлення, денатуралізації); дотримання принципу вірності та реалізація партисипативної демократії громадянами (не)залежно від способу набуття громадянства і їх одночасної кількості; доступ біженців та шукачів притулку, спрощення кваліфікаційних вимог натуралізації для них, захист національних меншин і підтримка діаспори, тощо³⁸. Очевидною ознакою належності кожної держави до “табору” держав традиційних чи емансипативних цінностей громадянства є ступінь імплементації міжнародно-правових положень у сфері громадянства та правової ідентичності особи, які є визначеними на рівні ООН, Європейського Союзу (далі – ЄС) та Ради Європи, у національне законодавство та реалізації на практиці.

³⁷ 'UNHCR Statistics: The World in Numbers' <<http://popstats.unhcr.org/en/overview>> (accessed: 22.02.2019).

³⁸ Софінська (н 16) 346.

Ірина Софінська

Актуальність і важливість питання громадянства ще більше зростає в умовах перманентних змін в Європі та світі, беручи до уваги те, що громадянство – питання ціннісне, чуттєве та крихке. На думку М. Козюбри, ‘якщо протягом останнього півстоліття глобалізація розглядалася як одна з магістральних тенденцій світового розвитку, то сьогодні ставлення до неї різко змінилося’³⁹. Існує припущення, що глобалізація переживає “глибоку системну кризу” з очевидними деструктивними наслідками (“каравани” біженців з Латинської Америки до США, кліматична міграція в Австралію та Нову Зеландію, колапс міграційної політики ЄС, будівництво стін і прокладання нових міграційних транзитних шляхів в ЄС, аутсорсинг міграції), що аж ніяк не свідчить про її невідкладну та неминучу загибель як явища, однак передбачає фрагментарність, поступову деформацію ймовірно в напрямі регіоналізму та локалізму. У такому варіанті локальне превалює над глобальним.

Саме тому є очевидні підстави стверджувати, що громадянство як концепт зазнає часткової деформації під впливом глобалізації та глокалізації, по-перше, втрачаючи територіальну “прив’язку” до конкретної держави (з’являються громадяни конкретної держави, які у другому поколінні народилися екстратериторіально, поза територією цієї держави). По-друге, диверсифікується ціннісне розуміння громадянства як реального та ефективного постійного політико-правового зв’язку між державою та особою, який існує як на підставі інтересів та почуттів, так і взаємних прав та обов’язків (як передбачено у рішенні Міжнародного суду справедливості ООН у справі “*Nottebohm (Lichtenstein v. Guatemala)*” від 1955 р.)⁴⁰. Цінність громадянства, як і вірність особи державі громадянства, втрачає сенс: відбувається його своєрідна деградація, враховуючи подвійне (множинне) громадянство особи, набуття нею альтернативного громадянства у зв’язку з натуралізацією (зокрема й на підставі інвестування).

Емансипативні цінності громадянства доповнюють конструкт громадянства принципом зацікавленої особи (*stakeholder principle of citizenship* чи *ius nexi*), суть якого полягає у відсутності збігу територіальних кордонів держави громадянства з межею реальної участі її громадян у вирішенні питань державного значення та в сприйнятті екстратериторіальності⁴¹. Однак часто йдеться не лише про моральні аспекти прийняття особи до громадянства у вигляді натуралізації⁴². Певні за давнини стереотипи трансформуються і виникають нові підстави набуття громадян-

³⁹ М. Козюбра, ‘Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій’ (2017) 11 Право України 143.

⁴⁰ *Nottebohm Case. Liechtenstein v. Guatemala* (ICJ 1955) 315.

⁴¹ Bauböck (n 29) 12.

⁴² І Софінська, ‘Ефект консюмеризму в концепції громадянства’ (2016) 71 Держава і право 203-214.

ства, які перебувають на перетині правової, економічної (фінансової), соціальної та політичної площини. Певною протилежністю до принципу зацікавленої особи у сучасній концепції громадянства вважається принцип акціонера (*shareholder principle of citizenship*), коли особа набуває громадянство за потребою чи мотивованим бажанням, не маючи жодного кровного споріднення з цією державою, та використовує громадянство винятково у власних інтересах. Такі споживацькі настрої посилюють ефект консюмеризму (йдеться про запровадження споживацького або потребового підходу) у концепції громадянства, не враховуючи її ціннісне наповнення.

Висновки. Варто наголосити, що сучасне застосування принципу зацікавленої особи у концепції громадянства може породити не лише такий феномен, як “безґрунтність” особи (*rootlessness*), особливо у тому випадку, коли громадянство отримують для подальшої спортивної, наукової, музичної чи політичної кар’єри, участі у воєнних кампаніях або успішного провадження бізнесу без очевидної потреби в укоріненні особи (*rootedness*) у суспільство держави набутого громадянства. Такий особистісний меркантильний підхід можна охарактеризувати явищем “перекотиполя”, оскільки в результаті отримання альтернативного громадянства з’являються особи, які не володіють повним “набором” громадянських прав, а тому не відчують жодного обов’язку вболівати за державу альтернативного громадянства, бути їй вірними та цінувати громадянство такої держави. Тоді у світоглядному ядрі громадянства виникають пустоти у тріаді взаємовідносин “особа – держава – суспільство”, які стають очевидними у цивілізаційному контексті та які потрібно наповнити ціннісним змістом.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bauböck R, *Stakeholder Citizenship: An Idea Whose Time Has Come?* (Migration Policy Institute 2008) (in English).
2. Bellamy R, *Citizenship: A Very Short Introduction* (Oxford University Press 2008) (in English).
3. Brubaker R, *Citizenship and Nationhood in France and Germany* (Cambridge University Press 1992) (in English).
4. Heater D, *A Brief History of Citizenship* (New York University Press 2004) (in English).
5. Heater D, *What is Citizenship* (Polity Press 1999) (in English).
6. Kistiākovskii B, *Gesellschaft und Einzelwesen: eine Methodologische Untersuchung* (Verlag von Otto Liebmann 1899) (in German).

Ірина Софінська

7. Marshall T, *Citizenship and Social Class and other essays* (Cambridge University Press 1950) (in English).
8. Abbat Siyes, *Ot Burbonov k Bonaparu [Abbé Sieyès: from Bourbon to Bonaparte]* (Aleteya 2003) (in Russian).
9. Ohienko I, *Slownyk sliw, u literaturnij movi ne wzgywanykh [Dictionary of Words not Used in Literature]* (Biblioteka terminolohichnykh slovnykiv i monohrafii 1973) (in Ukrainian).
10. Sofinska I, *Filosofsko-pravova viziia doktryny hromadianstva [Philosophical and Legal Vision of Citizenship Doctrine]* (Kameniar 2018) (in Ukrainian).
11. Starosolskyi V, *Derzhava i politychne pravo, ch 1 [State and Political Law]* (Vydavnyche Tovarystvo pry Ukrainskii Hospodarskii Akademii v Ch.S.R. 1925) (in Ukrainian).

Edited books

12. Habermas J, 'Citizenship and National Identity' in *Condition of Citizenship (Politics & Culture Series)* (Steenbergen Bart Van ed, SAGE Publications 1994) (in English).
13. Carens J, 'Aliens and Citizens: The Case for Open Borders' in Kymlicka W (ed), *The Rights of Minority Cultures* (Oxford University Press 1995) (in English).
14. Joppke Ch, 'Liberal Citizenship Is Duty-Free' in RSCAS "Should EU citizenship be duty-free?" (European University Institute 2017) (in English).
15. Shachar A and Bauböck R and Bloemraad I and Vink M and (eds), *The Oxford Handbook of Citizenship* (Oxford University Press 2017) (in English).
16. Spiro P, *At Home In Two Countries: The Past and Future of Dual Citizenship* (New York University Press 2016) (in English).
17. Schuck P, 'Three Models of Citizenship' in Greve M and Zoller M (eds), *Citizenship in America and Europe: Beyond the Nation-State?* (AEI Press 2009) (in English).
18. Poiedynok O, 'Nekonventsiiine pravo? Pravo na hromadianstvo v praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny ta Yevropeiskoi komisii z prav liudyny' ['Non-Conventional Law? Right to Citizenship in the Case Law of the European Court of Human Rights and the European Commission of Human Rights'] v Repetskyi V ta Hutnyk V (red), *Suchasni problemymizhnarodnoho prava. Liber Amicorum do 60-richchia prof. M.V. Buromenskoho [Modern Issues of International Law. Liber Amicorum to the 60th Anniversary of Prof. M.V. Buromenskyi]* (Feniks 2017) (in Ukrainian).

Journal articles

19. Gershoy L Barère, 'Champion of Nationalism in the French Revolution' [1927] 42(3) *Political Science Quarterly* 419-30 (in English).
20. Spiro P, 'The (Dwindling) Rights and Obligations of Citizenship' [2013] 21(899) *William & Mary Bill Rights Journal* 899-923 (in English).
21. Weil P, 'From conditional to secured and sovereign: The new strategic link between the citizen and the nation-state in a globalized world' [2011] 9(3-4) *International Journal of Constitutional Law* 615-35 (in English).
22. Koziubra M, 'Pryntsyppy prava: metodolohichni pidkhody do rozuminnia pryrody ta klasyfikatsii v umovakh suchasnykh hlobalizatsiinykh transformatsii' ['Principles of Law: Methodological Approaches to Comprehension of the Nature and Classification in the Context of Modern Globalization Transformations'] (2017) 11 *Pravo Ukrainy* 143 (in Ukrainian).
23. Sofinska I, 'Efekt konsumeryzmu v kontseptsii hromadianstva' ['The Effect of Consumerism in the Concept of Citizenship'] (2016) 71 *Derzhava i pravo* 203-14 (in Ukrainian).

Newspaper articles

24. Weil P, 'Mission d'étude des législations de la nationalité et de l'immigration: rapports au Premier ministre' <<https://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/994001043.pdf>> (accessed: 21.04.2019) (in French).
25. Holovaty S, 'Entsyklopediina dyversiiia "akademikiv" prava!' ['Encyclopedia Sabotage of "Academicians" Law!'] ("Den", 10 chervnia 2015) <<http://m.day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/encyklopediyna-dyversiya-akademikiv-prava>> (accessed: 22.02.2019) (in Ukrainian).

Websites

26. 'Democracy Index 2017: Free speech under attack: A report by The Economist Intelligence Unit' <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy_Index_2017.pdf> (accessed: 22.02.2019) (in English).
27. 'Freedom in the World 2017. Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy' <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>> (accessed: 22.02.2019) (in English).
28. 'International Migration Report 2017' <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf> (accessed: 22.02.2019) (in English).
29. 'The Good Country Index 2017, a new way of looking at the world' <<https://www.goodcountryindex.org/results>> (accessed: 22.02.2019) (in English).
30. 'The Henley & Partners Visa Restrictions Index 2017: Global Travel Freedom at a Glance' <https://henleyglobal.com/files/download/hvri/HP_Visa_Restrictions_Index_170301.pdf> (accessed: 22.02.2019) (in English).
31. 'The Human Freedom Index 2017: a global measurement of personal, civil, and economic freedoms' <<https://www.fraserinstitute.org/studies/human-freedom-index-2017>> (accessed: 22.02.2019) (in English).
32. 'UNHCR Statistics: The World in Numbers' <<http://popstats.unhcr.org/en/overview>> (accessed: 22.02.2019) (in English).
33. 'World Happiness Report 2017' <<http://worldhappiness.report/ed/2017>> (accessed: 22.02.2019) (in English).

Iryna Sofinska

THE WORLDVIEW CORE OF CITIZENSHIP:
FROM TRADITIONAL TO EMANCIPATION VALUES

ABSTRACT. The modern concept of citizenship is undergoing gradual transformation under the influence of major geopolitical changes, permanent civilizational and globalization challenges. No longer is citizenship an exclusive legal sign indicating that an individual is a part of a certain State because a meaningful and understandable schematization is changing: an individual as a citizen becomes increasingly weighty (gets value in terms of social and political life of the State), his/her rights are backed up by the State's guarantee despite the place of his/her birth and residence.

As the basic motivation to explore the worldview core of citizenship, there appears the objective of comprehensive disclosure of the citizenship concept, with due regard for the arguments of its human and universal character. The author formulates the legal narrative

Ірина Софінська

in the modern anthroposphere of citizenship as a mechanism to ensure democratism of the State and manifest legal identity of people as a keystone segment of each State, with identification of its traditional/emancipative values at the same time.

The article attempts at outlining the worldview core of citizenship in the context of the relations triad “individual – State – society”, with account taken of the common and divergent features of traditional as well as emancipative values within the establishment of citizenship as an institution.

The article highlights the achievements by those scholars (R. Baubiuka, R. Bellamy, R. Brubaker, P. Vale, J. Habermas, D. Hiter, S. Holovaty, R.-J. de Groot, K. Joppke, J. Kerens, V. Kymlika, B. Kistiakivskyi, N. Koziubra, T. Marshall, O. Poiedynok, P. Spiro, V. Starosolskyi, A. Shakhar, P. Shchuka, and others) who earlier explored the value paradigm of citizenship and legal identity of an individual in the context of globalization, migration and human rights.

Relevant analytical and statistical expert reports and forecasts provide clear guidance for a further modernization of intellectual segmentation of citizenship models and elements. A rethinking of the ideological core of citizenship is characterized by the establishment of the triad of relations “individual – State – society” constant in time and space, with due regard for the permanent civilizational and globalization challenges (which are mostly anthropogenic).

The value orientation to be adhered to in the development of the State and society should be the comprehension of citizenship as a legal and efficient connection between the State and an individual which is constant in time and space, without specifying an individual’s ethnical origin, and which involves a certain set (legally defined and enshrined) of mutual rights, duties and privileges. Regardless of when and how citizenship is acquired, its value characteristics depend solely on the awareness, rooting and integration of an individual.

KEYWORDS: citizenship; traditional values; emancipative values; human-centrism.